

KADIKÖY SİNEMALARI

O dönemde televizyon olmadığı için, tüm İstanbul'da olduğu gibi, 1935-1941 yılları arasında, Kadıköy'de de sinemalar ve filmler 'Altın Devrini' sürdürüyor ve sinema, eski Kadıköy'ün toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkiliyordu.

Kadıköy'ün, 1935-1941 dönemi sinemalarından söz açınca, sıra gözetmeden, Hale Sineması'dan (şimdiki Reks Sineması) başlamak gerek. Çünkü, 1921'de, o bina 'Apollon Tiyatrosu' iken, ilk Türk kadın oyuncu Afife Hanım, ilk kez orada sahneye çıkmış, sonra da, polis marifetiyle ve büyük bir olasılıkla ve 'mıntıkası dolayısıyla' Rızapaşa Karakolu'na celbedilmiş. Ne olsa, tarihî önemi var. Binanın Grek üçgeni biçimindeki ön yüzü, son zamanlara kadar yerinde duruyordu. Hale Sineması, daha çok Columbia ve 20Th. Century Fox'un filmlerini geçirdi: Alice Faye, Tyrone Power, Dom Ameche üçlüsünün çevirdikleri 'Alexander Righ-time Band', yine Alice Faye, Tyrone Power ve Brian Donlevy'nin başrollerini oynadıkları 'Şikago Yanıyor', o dönemden anımsayabildiklerim. Bu filmlerin şarkıları yıllarca dillerden düşmediydi. Ve Ferdi Tayfur'un (1904-1958) nefis Türkçesiyle seslendirdiği 'Türkçe Sözlü' filmler.. Hale Sineması'nda, sanat değerleri giderek artan ve sinema açısından da çok değerli ve önemli filmler gösteriliyor, bunların tümü, o dönem gençliğinin ruhsal yapısı, gelişmesi, oluşması hatta yetişmesi üzerinde, TV'nin günümüzdeki rolünü oynuyordu. Duhuliyeye 25 kuruştur yanılmadımsa. Salı ya da Cuma günleri de 'Halk Günü' idi ve 10 kuruştur. '3 film birden' gösterilirdi. Bir tarihte, girerken, bir külah da dondurma vermişlerdi bir filmin ilk günü, bedava..

Aynı tarihte Süreyya Sineması 'Adalar Şarkısı' diye, o zamanlar çok tutulan bariton şarkıcı Lawrence Tibbett'in bir filmini gösteriyor, filmde başrolü oynayan Tibbett, şarkı söyleyerek Amerikan fıstığı satıyordu. Bu filmin ilk günü, küçük kesekâğıtları içinde Amerikan fıstığı dağıtmıştı müşterilerine Süreyya Sineması.. Hale Sineması da, ona rekabet olsun diye dondurma dağıtmış olabilir. Ama, döndürmeyi hangi filme denk getirmişti, onu bilemeyeceğim. Hale, Süreyya'ya oranla daha küçük bir sinemaydı.. Belleğimde uzun süre yer eden filmler izledim bu sinemada: Julien Duvivier'nin yönettiği ve Jean Gabin'in başrolünü oynadığı 'Cezayir Batakhaneleri' sonra, 'Büyük Vals', 'David Golder', 'Golem', 'Anna Karenina' bunlardan bazıları. Ve Charles Boyer'nin Danielle Darrieux ile

çevirdiği 'Bir Balo Hatırası', 'Mayerling Faciası' gibi, bobinler dolusu Fransız filmi, 1932 yapımı bir 'Mata Hari'; başrollerde Greta Garbo, Ramon Novarro, (Bu film, yakın bir geçmişte TRT TV'de de gösterildi ve ilgiyle izlendi) 1938 yapımı, 2. versiyon 'Cezayir Batakhaneleri', oyuncular; Charles Boyer, Sigrid Curie, Heddy Lamarr, 1936 yapımı ve Nelson Eddy, Jeanette Mac Donald'ın 'Indian Lowe Call' ve 'Dinah' gibi, şarkıları hemen ezberlenen müzikli filmler, sinema dünyasının en ünlü komiklerinin filmle-ri.. Ray Milland'ın, Robert Young'ın, 'İhtiyar Delikanlı' Buddy Ebsen'in gençliklerini, bu sinemadan anımsarız. Ve ilk göz ağrılarını; Margaret Sullavan'ı, Janette Gaynor, Norma Shearer, Myrna Loy'u, Dave Fleischer'in ve Walt Disney'den önceki ustaların çizgi filmlerini.. Bunlar, sinema tarihi açısından çok önemli ve ancak özel gösterilerde izlenebilen filmler. Sinemalarda, filmlerden önce, Pathé ya da Fox Movietone'un I kısımlık 'Dünya Havadisleri' de gösterilirdi. Hale Sineması'nda, şu ya da bu özelliğinden ötürü, Dünya Sinema Tarihine geçmiş kordeleler de izlemiştir. Örneğin 'Flash Gordon' - 'Baytekin Meçhul Dünyalarda?.. Yaratıcısı Alex Raymond'un çizgi romanından sinemaya uyarlanan 'Flash Gordon', bilimkurgu türünün ilk başarılı, karakteristik ve modern bilimkurguya öncü örneklerinden biriydi. Ve başka 'Fantastic'ler.. Sonra, korku filmleri klasikleri, Bela Lugosi'nin başrollerini oynadığı 'Drakula' ve 'Zombi' filmleri..

Acaba hangisinden söz etmeli.. Bobinler iyice karıştı.. Tüm bu filmler, aynı perdeye yansıyor sanki: Spencer Tracy'nin 'Cesur Kaptanlar'ını, Janes Gagney'in, başrollerini Jean Harlow'la paylaştığı 'Bir Numaralı Halk Düşmanı', Paul Muni'nin, Karen Morley ve George Raft'la oynadığı 1932 yapımı 'Yüzü Damgalı Adam'ı, Lionel Atwill ile Glenda Farrell'in 'Mumyalar Müzesi'ni, Hale'nin perdesinden kopuk kopuk anımsıyorum.

İnsansız bir sinema düşünülemeyeceğinden, sinemalardan, sinema binalarından söz edildi mi, yapı, filmler ve izleyiciler de hep birlikte ve çoğu kez aynı anda anımsanıyor. Bu bakımdan, bir dağınıklık olacak çaresiz, arada bir, 'Film Kopacak'.. Sinema, o dönemde, 'yaşantının bir parçası' idi.. Televizyon olmadığı için belki de. Saygıdeğer yaşlı bir madam anımsıyorum, Hale Sineması'nda gösterilen her filme muhakkak gelir ve program değişinceye dek, baştan sona, aynı filmi büyük bir dikkat ve özenle izlemiş. Salondaki yerine kimse oturmazdı, çünkü o koltuk, bütün seanslar için ona ayrılmıştı. Film değiştikten bir kaç gün sonra, çoğu kimse filmi ondan sorardı, iyi mi, kötü mü diye.. Yaşlı, genç, böyle bir çok sinema tutkunları vardı. Jaanette Mac Donald-Nelson Eddy ikilisinin oynadıkları 'Rosalie'nin, 'Marietta'nın ve bu ikilinin çevirdikleri tüm öbür filmlerin şarkıları hemen ezberlenir ve bu şarkılar, yaz geceleri uyumlu ve güzel seslerle sessizliği süslerdi. İhlamur kokulu bir Kadıköy'de, ekmeğin 8, şekerin 27 kuruş olduğu bir dönemdeydi bunlar.. İnsanların birbirini sevdiği ve saydığı, insanların 'hep bi aile' gibi olduğu bir dönemde..

Süreyya Sineması, eski adıyla 'Süreyya Paşa Sineması', görkemli bir sinemaydı. Kapıdan girince, küçük bir antreden sonra, uzun boylu, zayıf ve zarif, ama, yine de ciddi görünümlü bir zenci olan Musa Efendi, kapıda bilet keserdi. Süreyya Paşa Sineması'nda enfes korku filmleri izlemiştir: 'Gaip Ruhlar Adası' adıyla gösterilen 'Doktor Moro'nun Adası': Charles Laughton, Kathleen Burke, Bela Lugosi.. Ve Frankenstein..

Frankenstein: 'Canavar Yaratan Doktor', önemli: Mary Shelley'in, 1818'de yayınlanan 'Frankenstein' ya da 'Modern Prometheus' adlı ünlü yapıtı, 1931'de sinemaya uyarlandı, başrolleri; Dr. Frankenstein, 'Canavar Yaratan Doktor'u Colin Clive ve 'Canavar'ı Boris Karloff oynadılar. Bir Universal yapıtıydı. Süreyya Paşa Sineması'nda 1938'de gösterildi. Bu filmin bendeki ürkütücü etkisi uzun yıllar sürmüş ve çok sonra, ben de bu işin içine girip, makyaj nedir, kamera nedir, ışık nedir, sinemanın ne kadarı yalan, ne kadarı gerçektir, görüp, az buçuk öğrendikten sonra, yavaş yavaş yok olmuştur. Bu film, ilk kez 1938'de, Süreyya'da gösterildiğinde: 'Hâmile hanımların ve kalbi zayıf olanların bu filme gelmemeleri' önerilmiş, filmin bütün dünyada büyük bir beğeni kazanması üzerine, 1935'te 'Frankenstein'in Nişanlısı', 1939'da 'Frankenstein'in Oğlu' ve 1960'a kadar çeşitli versiyonları yapılmıştır. Bu yapımlarda 'Canavar'ı, Lon Chaney Jr. ve Bela Lugosi gibi ünlü ve yetenekli oyuncular da oynadı ama, hiç biri, Boris Karloff kadar başarılı olamadı.

'Gündüz İnsan, Gece Kurt' adıyla gösterilen 'Werewolf of London' da bu filmlerdendir. (1935 - Universal Yapımı). Filmin başrolünü, yani Kurt Adam'ı, Henry Hull oynuyordu. Henry Hull'den sonra, Lon Chaney Jr. ve Oliver Reed gibi oyuncular ve 1957'de, TV dizisi 'Bonanza'nın küçük Co'su ve halen gösterilmekte olan 'Küçük Ev'in Charles Ingalls'ı Michael Landon da 'Kurt Adam' oldular: 'I was a Teenage Werewolf'. Ne var ki bunların hiç biri, Henry Hull'un başarısına ulaşamadı, hem makyaj, hem de oyun açısından, Bela Lugosi'nin Drakula'sında olduğu gibi.

Süreyyapaşa Sineması, ilk sessiz ve 'mabâd'li: 'Devamı Gelecek Haftaya' kısım kısım gösterilen filmleri de izlediğim ilk sinemadır.

'Fransız İhtilâli Kebîri', 'Metropolis' gibi, sinema klasikleri arasına giren sessiz filmleri, babaannemin, elimden tutarak götürdüğü bu sinemadan anımsarım.

Süreyya Paşa Sineması, o dönemin gençliği için bir ayrı anlam ve özellik taşırdı; Kız arkadaşlarla orada buluşur, orada kız arkadaş bulurduk; çoğu kez karanlıkta el yordamı ile... Hale'nin ve Süreyya'nın yazlıkları da vardı. O zamanki 'Halk Opereti'nin ünlü oyuncuları, Lûtfullah ve Celâl Beyler, Suzan Lûtfullah Hanım, ünlü komedi aktörü Naşit Bey, bu yazlıklarda izlediğim ilk sahne sanatçılarından anımsayabildiklerim. Tüm bu izlenimlerin, tiyatroya yakınlık duymamda büyük etkisi olduğunu söyleyebilirim. Nasıl ki, sinemaya duyduğum yakınlık da, yukarıda sözünü ettiğim sesli ve sessiz filmlerle başlamıştır.

Kadıköy'de, başka sinemalar da vardı, Kuşdili, Talimhane, Yeldeğirmeni ve Yoğurtçu'da.. Kuşdili dışındakiler, yazlık, salaş sinemalardı, kışları odun deposu olarak kullanılıyordu. Sıraları tahtadandı. Tiyatro da oynardı ve bunlar da birer açık hava tiyatrosu idi.

Bu sinemalar, 1935, hatta 1938'lerde bile sessiz filmler ve genellikle vurdu kırıdılı serüven ve sıradan kovboy filmleri gösterirlerdi, seyircilerini de genellikle 14-17 yaş arasında çocuklar oluştururdu. Bu filmler arasında, dişe gelir, ilginç kurdelelere de raslanırdı: Ünlü kovboylar William Desmond ve Hoot Gibson'un, 1922'lerde, Tim Mc Koy, Ken Maynard, Tom Tyler, Tom Mix'in, Johnny Mc Brown'un 1928'lerde, Garry Cooper'ın 1930'larda ve Bill Boyd'un 1937'ye kadar çevirdikleri kaliteli kovboy filmlerini ve vesternleri, Süreyya ve Hale'de ve tek tük de olsa, bu sinemalarda da izledik. Ve yerli filmleri: 'Karım Beni Aldatırsa', 'Ankara Türkiye'nin Kalbidir', 'Kahveci Güzeli', 'Aynaroz Kadısı', 'Bir Kavuk Devrildi'.. (Bunlar, Türk Sineması'nın önemli yapıtlarıydı. Bir söylentiye göre, bunların hepsi, bir depoda negatifleriyle birlikte yanmış, bir başka söylentiye göre de bir sinematek arşivindeymiş.) Ve o dönemde büyük beğeni kazanan Alman filmleri..

Kuşdili Hilâl, sonraki Lâle Sineması (Şimdi Tramvay Müzesi) Kuşdili Çayırı başlangıcısında, hemen hemen dikdörtgen biçiminde, tavanı hayli yüksek, adeta ürküntü veren bir yapıydı. Tiyatro ve Zati Sungur gösterileri de olur, Komik Cevdet, '3 perdelik âyle facâları'ndan sora komedi oynardı. 'Sarhoş' lâkabı ile maruf (!) İmitatör (Taklitçi) Rasih Bey de çıkardı bazı. Bu Rasih Bey, ilk yerli 'one man show'cudur sanıyorum. Ben, o tiyatrodaki Hamlet, Othello da seyrettim!..

Yoğurtçu'da, karakolun yanındaki sinemada da 'madara filmler' oynardı. Yoğurtçu, ya da Yoğurtçu Park Sineması, aynı zamanda tiyatro gösterilerine de yer verirdi. Oyundan önce, ünlü Komik Fahri Bey'in eşi Ayten Hanım, borazan, davul ve klarnet eşliğinde kantolar söylerdi:

'Aldırma, çekilir gelenler başa,/Gül, eğlen, çal, oyna, bizim gibi yaşa..'

Bu çalgıcılar, oyundan önce, kapıda, girişte de çalarlardı. Ayten Hanım'dan sonra bir dram ve Komik Fahri..

Bir de Opera Sineması vardı ama, yıktılar.

Zaten Kadıköy'de yıkılmadık pek az şey kaldı.